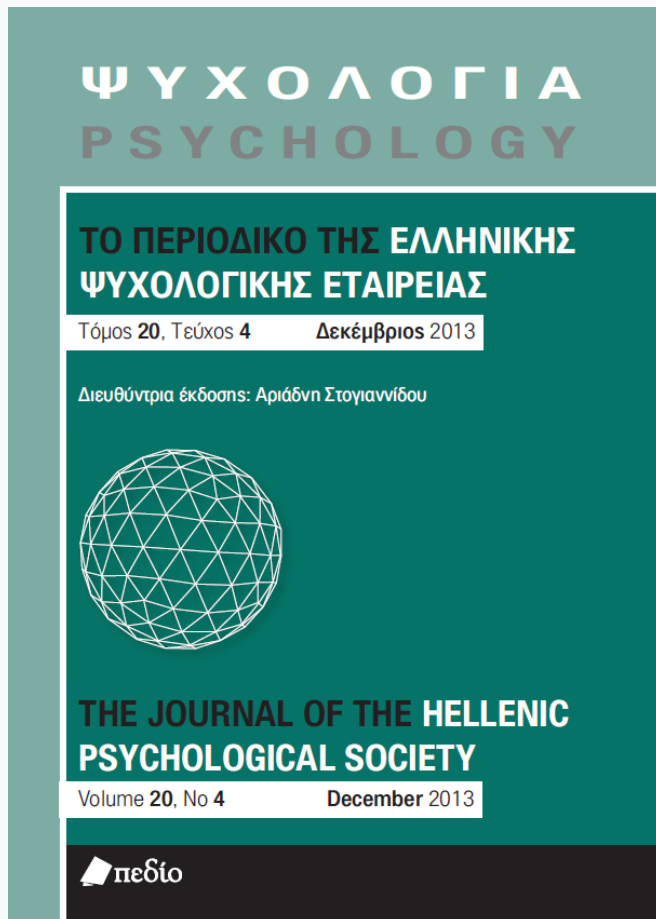

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 20, No 4 (2013)

The Photolanguage method in the treatment field

Λίλα Μητσοπούλου - Σόντα, Κλήμης Ναυρίδης

doi: [10.12681/psy_hps.23598](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23598)

Copyright © 2020, Λίλα Μητσοπούλου - Σόντα, Κλήμης Ναυρίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Μητσοπούλου - Σόντα Λ., & Ναυρίδης Κ. (2020). The Photolanguage method in the treatment field. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 20(4), 381–396. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23598

Η μέθοδος της Φωτογλώσσας© στο χώρο της θεραπείας

ΛΙΛΑ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΟΝΤΑ¹

ΚΛΗΜΗΣ ΝΑΥΡΙΔΗΣ²

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται μια ιδιαίτερη μέθοδος ομαδικής ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, η οποία συμπεριλαμβάνεται στις λεγόμενες μεθόδους διαμεσο-λάβησης, η μέθοδος της Φωτογλώσσας©. Παρατίθενται σ' αυτό κλινικά αποσπάσματα από την περίπτωση μιας ασθενούς που συμμετέχει σε μια ομάδα Φωτογλώσσας©, της Σοφί, με σκοπό να φωτιστεί καλύτερα τόσο το συγκεκριμένο θεραπευτικό πλαίσιο όσο και η ακολουθούμενη διαδικασία. Η Σοφί, της οποίας η μεταφορική σκέψη είναι ελλειμματική, έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει μία συνειδητότητα και συνακόλουθα μια υποκειμενικότητα με τη διπλή συμβολή της ομάδας και του διαμεσολαβητικού αντικείμενου. Η απεικόνιση του αισθήματος προωθείται από την ομάδα, η οποία προσφέρει ένα χώρο όπου οι εσωτερικές ομάδες της Σοφί μπορούν να περιθλαθούν, ενώ παράλληλα της επιτρέπεται να βρει τις λέξεις και να αποκαταστήσει τα κενά της προσωπικής της ιστορίας. Η φωτογραφία, ως διαμεσολαβητικό αντικείμενο, δημιουργεί έναν ενδιάμεσο χώρο παιχνιδιού, όπου το υποκείμενο δημιουργεί δεσμούς ανάμεσα στις εσωτερικές και στις εξωτερικές εικόνες, καθώς και ανάμεσα στις αισθήσεις και στις λέξεις.

Λέξεις-κλειδιά: Φωτογλώσσα©, Αίσθημα, Απεικόνιση, Εσωτερική ομάδα, Υποκειμενικότητα.

1. Εισαγωγή

Ο στόχος της κάθε θεραπείας είναι να προσφέρει μία νέα δίοδο επεξεργασίας στην προβληματική του κάθε ασθενή. Ανάλογα με κάθε περίπτωση, πολλά θεραπευτικά σχήματα προτείνονται, άλλοτε ατομικά, άλλοτε ομαδικά, έχοντας ως σκοπό την εξέλιξη του ασθενή. Οι θεραπευτικές ομάδες με ένα διαμεσολαβητικό αντικείμενο αρχίζουν να έχουν μεγάλη εφαρμογή στα θεραπευ-

τικά πλαίσια που προτείνονται καθώς συμβάλλουν δραστικά στην κινητοποίηση του συνειρμού.

Η ομαδική θεραπεία

Η ομαδική θεραπεία έχει μακρά ιστορία και μέσα στα χρόνια έχει αποδείξει την αποτελεσματικότητά της. Η θεωρία της ομάδας ήδη εμφανίζεται στην κοινωνική ψυχολογία με τον Gustave Le Bon (1841-1931) ενώ ο Sigmund Freud (1856-

1. Διεύθυνση: Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Πανεπιστημίου Λυών, εντεταλμένη ερευνήτρια και διδάσκουσα στο πανεπιστήμιο Λυών 2, 18 boulevard des Charmettes, Bât. A2, 13090, Aix-en-provence, mail: lilamitsopoulou@gmail.com, τηλ. 0033 6 33 14 19 97.

2. Διεύθυνση: Καθηγητής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

1939) ερευνά τη σημασία της ομάδας στην «Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του Εγώ» και «Τοτέμ και ταμπού». Αναφέρεται συχνά στις θεωρίες του Le Bon ενώ εξελίσσει την σκέψη του και συσχετίζει την δημιουργία του υποκειμένου με την συμμετοχή του στις ομάδες στις οποίες ανήκει και οι οποίες συμβάλλουν στη δημιουργία του ιδεώδους Εγώ του.

Στη Βόρεια Αμερική, το ψυχο-κοινωνικό ρεύμα προσπαθεί να εξετάσει την επίδραση των ομάδων στο υποκείμενο, με τον Kurt Lewin (1890-1947) να είναι ο εκπρόσωπος αυτής της σκέψης. Ο πρωτεργάτης της ψυχοθεραπείας των ομάδων είναι ο J.L. Moreno (1889-1974) που έβαλε τις βάσεις για το ψυχόδραμα και ίδρυσε την κοινωνιομετρία με την μέθοδο του κοινωνιογράμματος (1933), που αποτυπώνει τους προσωπικούς δεσμούς, τους επαγγελματικούς δεσμούς και όλες τις διόδους επικοινωνίας.

Στην Αγγλική σχολή, η θεραπεία των ομάδων αρχίζει να εφαρμόζεται περίπου την δεκαετία του 50, υπό την επίδραση των εργασιών της M. Klein. Ο W.R. Bion (1897-1979) και ο S.H. Foulkes (1898-1974) είναι οι πρωτεργάτες του νέου τύπου θεραπείας και ξεκινούν τις πρώτες ομάδες με πειραματικό χαρακτήρα στην κλινική Tavistock. Ο Bion ορμώμενος από τις παρατηρήσεις που κάνει στην συναισθηματικότητα των ομάδων, είναι ο πρώτος που δίνει μεγάλη σημασία στην συναισθηματική κατάσταση του εμψυχωτή της ομάδας. Η προβολική ταύτιση είναι ένας πολύ σημαντικός μηχανισμός για τη θεωρία του Bion και πιστεύει πως ο ψυχολόγος πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός σε αυτό που βιώνει από τη μεριά της ομάδας. Ο Foulkes επηρεάστηκε πολύ από τις εργασίες του Lewin και χρησιμοποιεί πρώτος τον όρο «ψυχοδυναμική της ομάδας». Μέσα στις ομάδες ενισχύει την ελεύθερη συζήτηση «free-floating» και θεωρεί πως οι ανταλλαγές ανάμεσα στα άτομα της ομάδας είναι αντίστοιχες των ελεύθερων συνειρμών και ότι προσφέρουν το πρώτο και πολύ σημαντικό υλικό για την εργασία της ερμηνείας.

Στην Αργεντινική σχολή, η συμβολή του E. Pichon-Riviere (1907-1977) και του J. Bleger (1922-1972) είναι πολύ σημαντική. Ο Pichon-Riviere εισάγει την έννοια της «απόθεσης» σε όλα

τα επίπεδα της ομάδας. Η απόθεση γίνεται στην ομάδα, στον εμψυχωτή και στον ασθενή καθώς οι μεν γίνονται αποδέκτες των προβολών των υπολοίπων. Ο Bleger εισάγει την έννοια της συμβίωσης, μίας σχέσης εξάρτησης όπου το ένα μέλος της ομάδας γίνεται αποδέκτης των «εσωτερικών αντικειμένων» των άλλων.

Η Γαλλική σχολή συνεχίζει να αναλύει τα φαινόμενα των ομάδων και η συμβολή των D. Anzieu (1923-1999) και R. Kaës είναι πολύ μεγάλη. Επηρεασμένοι από την θεώρηση του Winnicott και τη θεωρία του παιχνιδιού, ο Kaës εξετάζει την έννοια της διαμεσολάβησης στο χώρο της ομάδας. Ο Anzieu προτείνει τις έννοιες των «ψυχικών περιβλημάτων», του «Εγώ-Δέρματος», των ασυνείδητων φαντασιώσεων των ομάδων, της «ομαδικής αυταπάτης» και αντιμετωπίζει την ομάδα ως αντικείμενο με ξεχωριστή ύπαρξη. Ο Kaës με την θεωρία του Ομαδικού Ψυχικού Οργάνου, της ομαδικής συνειρμικής αλυσίδας και της περιθλασης της μεταβίβασης προτείνει μία κατανόηση και θεωρητικοποίηση των θεμάτων που απασχολούν μία ομάδα. Ο R. Kaës (1976) μιλώντας για την ψυχική ομαδικότητα αναφέρεται σε ένα χώρο που είναι τόσο ενδο-ψυχικός όσο και δια-ψυχικός, συγκεντρώνει όλες τις ασυνείδητες και φαντασιακές παραγωγές του ομαδικού ψυχικού οργάνου και ενώνει αυτά τα στοιχεία μεταξύ τους. Ο ενδο-ψυχικός χώρος συνδέεται με τον δια-ψυχικό χώρο και έτσι οδηγεί τόσο το άτομο στην ομάδα όσο και την ομάδα στο άτομο.

Το διαμεσολαβητικό αντικείμενο και το παιχνίδι

Οι μελέτες πάνω στις ομάδες άρχισαν να χρησιμοποιούν διαμεσολαβητικά αντικείμενα προκειμένου να ενισχύσουν την επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Το διαμεσολαβητικό αντικείμενο, είναι αυτό που βρίσκεται «στη μέση», ανάμεσα στην πραγματικότητα και το συμβολικό, αυτό που έχει ένα νόημα. Οι διαμεσολαβητικές μέθοδοι είχαν κάνει την εμφάνισή τους πολύ πριν την εμφάνιση της ψυχανάλυσης και η τέχνη είχε μία ιδιαίτερη θέση. Ιδιαίτερως η ζωγραφική και η μουσική εμφανίζονται από την εποχή της αναγέν-

νησης. Η τέχνη κατέχει σημαντικό ρόλο στη θεραπεία καθώς ήδη από το 1940 μία σειρά ζωγράφων και ψυχοθεραπευτών αντιλαμβάνονται πως η δημιουργική έκφραση έχει θεραπευτική επίδραση στην ψυχολογική υγεία του ανθρώπου. Η εικαστική έκφραση μέσω της ζωγραφικής, του πηλού, του κολλάζ κ.α. αποτελεί ένα μέσο επικοινωνίας που κινητοποιεί τις ψυχικές διεργασίες και τους συνειρμούς και επιτρέπει τη συναισθηματική έκφραση μέσω εξω-λεκτικών οδών. Η έννοια της διαμεσολάβησης είναι συνδεδεμένη με τη λειτουργία που έχει το ενδιάμεσο αντικείμενο να μεταμορφώνει και να συνδέει.

Ήδη ο S. Freud στην Ερμηνευτική των ονείρων (1900), παρουσιάζει το όνειρο ως μία ενδιάμεση κατηγορία ανάμεσα στον ύπνο και στην ξύπνια κατάσταση καθώς και οι ενδιάμεσες σκέψεις αποτελούν το συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στο έκδηλο και στο άδηλο περιεχόμενό του. Κατόπιν, με τα κείμενά του το «Εγώ και το Εκείνο» (1923) και το «Πέρα από την αρχή της ευχαρίστησης» (1925) αναφέρεται στη θεωρία του παιχνιδιού και του «παίζειν» και στη σχέση του παιχνιδιού με την πραγματικότητα. Το παιχνίδι είναι μία πολύ σημαντική διαδικασία που επιτρέπει την έκφραση του εσωτερικού κόσμου και τη μετασηματοποίηση αυτού. Για το παιδί το παιχνίδι έχει μία μεγάλη συμβολική σημασία καθώς επιτρέπει τη σύνδεση ανάμεσα στο πραγματικό και στο φανταστικό δημιουργώντας έναν ενδιάμεσο χώρο επεξεργασίας. Όσον αφορά τη σχέση μητέρας - παιδιού, η δραστηριότητα του παιχνιδιού βοηθά το παιδί να χειριστεί το άγχος αποχωρισμού από την μητέρα κατά τη φάση της διαφοροποίησης από αυτήν προτείνοντας μία αναπαραστασιμότητα της απόστασης σε φαντασικό επίπεδο και συνοδεύοντας παράλληλα τις λεκτικές εκφράσεις του παιδιού. Με το παιχνίδι του fort - da το παιδί εξαφανίζει και εμφανίζει τη μητέρα σε ένα φανταστικό και συμβολικό επίπεδο οπότε αυτό το επιθυμεί.

Ως συνέχεια του έργου του Freud, ο D. Winnicott (1971) ασχολήθηκε πολύ εκτεταμένα με τη σημασία του «παίζειν» και υπογραμμίζει πως το αντικείμενο δεν είναι διαμεσολαβητικό από μόνο του παρά μόνο μέσα σε μία διαδικασία διαμεσολάβησης. «Δεν είναι το αντικείμενο που είναι δια-

μεσολαβητικό» (D.W. Winnicott, 1971). Το αντικείμενο αναπαριστά τη μετάβαση του παιδιού από το στάδιο της ένωσης με τη μητέρα όπου βρίσκεται σε απόλυτη σχέση μαζί της σε κάτι που είναι διαφοροποιημένο από αυτήν. Το αντικείμενο είναι κάτι συγκεκριμένο, απτό, υλικό και με αυτόνομη ύπαρξη.

Στα πλαίσια αυτά εγγράφονται και οι ομάδες ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας που χρησιμοποιούν διαμεσολαβητικά αντικείμενα καθώς όπως είδαμε και παραπάνω ενεργοποιούν και κινητοποιούν τις συνειρμικές διαδικασίες (R. Kaës, 2002). Αυτές οι μέθοδοι βοηθούν στην κινητοποίηση του προσυνειδητού και επιτρέπουν στους ασθενείς που έχουν υποστεί σοβαρούς ψυχικούς τραυματισμούς να αποκτήσουν μία μεταφορική σκέψη. Μία από αυτές τις μεθόδους είναι η Φωτογλώσσα, την οποία θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια.

Η συμμετοχή στις θεραπευτικές ομάδες με διαμεσολαβητικά αντικείμενα και πιο συγκεκριμένα με τη μέθοδο της Φωτογλώσσας προτείνει μία διπλή συνάντηση: ενδοψυχική και δι-υποκειμενική. Η μέθοδος της Φωτογλώσσας που χρησιμοποιεί τη φωτογραφία ως διαμεσολαβητικό αντικείμενο συμβάλει στην αποκατάσταση του προσυνειδητού χώρου και ενεργοποιεί τις διαδικασίες απεικόνισης του αισθήματος, επιτρέποντας στο υποκείμενο να ξαναβρεί και να ξαναβρεί τη σύνδεση ανάμεσα στην αναπαράσταση του πράγματος και στην αναπαράσταση της λέξης.

Σε αυτό το άρθρο προτείνουμε να παρουσιάσουμε τη μέθοδο της Φωτογλώσσας όπως χρησιμοποιήθηκε στις θεραπευτικές ομάδες με τις οποίες δουλέψαμε. Θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τη διεργασία της μετασηματοποίησης του μη αναπαραστάσιμου υλικού σε απεικόνισμο υλικό, του ίχνους που δεν έχει μνήμη σε μία ενθύμηση που είναι ζωτικής σημασίας για τη συνέχιση της ψυχικής μας ζωής. Η υπόθεση που θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε υποστηρίζει ότι το άτομο που βρίσκεται σε μία ομαδική κατάσταση, θα μπορούσε να αρχίσει να αναδιοργανώνει την ψυχική του ομαδικότητα με το να οικειοποιείται και να δημιουργεί συνδέσεις με τις αναπαραστάσεις που προτείνονται ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, με τη βοήθεια της «περίθλασης (diffraction) της

μεταβίβασης» (R. Kaës, 1976) των εσωτερικών του ομάδων στο σύνολο της ομάδας.

2. Μέθοδος

Ιστορικά στοιχεία

Η μέθοδος της Φωτογλώσσας δημιουργήθηκε το 1965 από μία ομάδα ψυχολόγων και κοινωνιολόγων στη Λυών της Γαλλίας για να βοηθήσει άτομα που είχαν δυσκολίες και ιδιαίτερα (παραβατικούς/ψυχοπαθητικούς) εφήβους, να εκφραστούν και να αρχίσουν να επικοινωνούν. Αρχικά αυτή η μέθοδος χρησιμοποιούνταν στην εκπαίδευση ενηλίκων από τον A. Baptiste και την C. Bélisle (1978). Στη συνέχεια οι ψυχολόγοι ένιωσαν την ανάγκη να διευρύνουν την εφαρμογή αυτής της μεθόδου και στο χώρο της θεραπείας. Στην αρχή οι ψυχολόγοι με τελείως αυθόρμητο τρόπο αποφάσισαν να προτείνουν φωτογραφίες στους εφήβους ως ένα στήριγμα στην έκφραση. Οι πρώτες φωτογραφίες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ασπρόμαυρες, από επαγγελματίες φωτογράφους. Η έκπληξη των επαγγελματιών της ψυχικής υγείας ήταν μεγάλη γιατί με τη χρήση αυτού του αντικειμένου οι έφηβοι άρχισαν να μιλούν με ευκολία, να συμμετέχουν με περισσότερο ενδιαφέρον στην ομάδα και έδειχναν μάλιστα να παίρνουν μεγάλη ευχαρίστηση.

H C. Beslisle και ο A. Baptiste είναι οι δύο δημιουργοί αυτής της μεθόδου, έχουν τα πνευματικά της δικαιώματα αλλά και των ντοσιέ με τις φωτογραφίες που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τη Φωτογλώσσα. Αυτή η ιδέα λοιπόν, χρησιμοποιήθηκε, στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, σε επιχειρήσεις αλλά και σε διαφορετικές δομές με κοινωνικό χαρακτήρα. Οι περισσότεροι εμπυχωτές ομάδων τονίζουν τη μεγάλη βοήθεια που τους προσφέρει αυτή η μέθοδος ιδιαίτερα στην αρχή των ομάδων. Πέρα από αυτά τα πλαίσια στα οποία πρωτοχρησιμοποιήθηκε η Φωτογλώσσα, η C. Vacheret αναλαμβάνει να εφαρμόσει αυτή τη μέθοδο στο χώρο της θεραπείας. Οι ομάδες Φωτογλώσσας εφαρμόζονται στα ψυχιατρεία με ψυχωσικούς ασθενείς, στις δομές που αναλαμβάνουν εφήβους με ψυχολογικές δυσκο-

λίες, σε δομές που δέχονται άτομα τρίτης ηλικίας και σε όλες τις δομές όπου ο πληθυσμός με τον οποίο δουλεύουν οι ψυχολόγοι παρουσιάζει δυσκολίες στην επικοινωνία και στο σχεσιακό κομμάτι με τα υπόλοιπα μέλη της δομής.

Η φωτογραφία ως διαμεσολαβητικό αντικείμενο

Η φωτογραφία έχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αρχίζει και χρησιμοποιείται ευρέως στο χώρο της θεραπείας. Στην Αμερική, οι εργασίες του Loewenthal D. (2013) χρησιμοποιούν τη φωτογραφία στη θεραπεία των ασθενών στα πλαίσια της πρόληψης αλλά και για να προωθήσουν την ευεξία του ασθενή. Η ομάδα του έχει δημιουργήσει τη μέθοδο της Φωτοθεραπείας και την ορίζει ως τη μέθοδο που χρησιμοποιεί «τη φωτογραφία ή άλλο φωτογραφικό υλικό, υπό την καθοδήγηση ενός εκπαιδευμένου θεραπευτή, προκειμένου να μειώσει ή να απελευθερώσει τα επίπονα ψυχολογικά συμπτώματα, να διευκολύνει τη συναισθηματική ανάπτυξη και να επιφέρει μία θεραπευτική αλλαγή» (D. Stewart, 1978). Σε αυτή τη μέθοδο χρησιμοποιούνται είτε αυτοβιογραφικές φωτογραφίες από οικογενειακά άλμπουμ για παράδειγμα που ανήκουν στον ασθενή ή σε κάποιον άλλο, είτε συμβολικές φωτογραφίες που κινητοποιούν το συνειρμό. Υπάρχουν κάποιες έτοιμες φωτογραφίες που προτείνονται για τη θεραπεία, τη συμβουλευτική ή άλλους παρεμφερείς σκοπούς. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν προσωπικές φωτογραφίες (πορτρέτα) και τέλος προτείνεται ένας συνδυασμός της τεχνικής της Φωτοθεραπείας με άλλες τεχνικές όπως μουσική, συγγραφή, χορό, θέατρο.

Στη μέθοδο της Φωτογλώσσας από την άλλη, χρησιμοποιούνται συγκεκριμένες, προεπιλεγμένες φωτογραφίες και η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται μόνο στις θεραπευτικές ομάδες. Η ομάδα έχει σημαντικό ρόλο και εστιάζουμε στη «συνέργεια» ομάδες - διαμεσολαβητικού αντικειμένου προκειμένου να οδηγηθούμε σε αναπαραστάσεις που μένουν απωθημένες. Η φωτογραφία συμβάλει στην ενεργοποίηση της ομαδικής συνειρμικής αλυσίδας. Οι αναμνήσεις, οι επιθυμίες και οι σκέ-

ψεις μένουν αποκλεισμένες από το συνειδητό αλλά με τη βοήθεια της φωτογραφίας οι ασθενείς μπορούν να ανακαλέσουν αυτές τις εικόνες και να μιλήσουν για το νόημα και τη σημασία που έχουν για αυτούς.

Στο Πανεπιστήμιο της Λυών και με τη συνεργασία του Εργαστηρίου Έρευνας στην Ψυχοπαθολογία και Κλινική Ψυχολογία (Centre de Recherche en Psychopathologie et Psychologie Clinique (C.R.P.C)), δημιουργήθηκε ένα διεθνές δίκτυο αποτελούμενο από επαγγελματίες της ψυχικής υγείας (κλινικούς ψυχολόγους, ψυχιάτρους, νοσοκόμους) που χρησιμοποιούν τη μέθοδο Φωτογλώσσα στην πρακτική τους. Σε αυτό το δίκτυο ανήκουν πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή, Βραζιλία, Ουρουγουάη) και της Ευρώπης (Γαλλία, Ελβετία, Ιταλία, Βουλγαρία, Ρουμανία), όπως και η Ελλάδα (Ναυρίδης, 2011), με επιστήμονες που εργάζονται πάνω στην έννοια του δι-υποκειμενικού δεσμού και τη σύνδεση ατόμου - ομάδας οργανώνοντας συχνά συνέδρια που ενισχύουν την ανταλλαγή εμπειριών από το συγκεκριμένο χώρο κλινικής έρευνας και θεραπείας.

Σε αντίθεση με τις θεραπευτικές μεθόδους που χρησιμοποιούν διάφορα εικαστικά μέσα, στη μέθοδο της Φωτογλώσσας ο ασθενής δεν είναι ο δημιουργός της φωτογραφίας. Αντίθετα, ως παρατηρητής αφήνεται ελεύθερος στο να νιώσει να ξεπνάνε μέσα του οι «εσωτερικές του εικόνες» (C. Vacheret, 2000) από τα ερεθίσματα που του προτείνονται και να επιλέξει να εκφραστεί με αφορμή μία από αυτές. Στη Φωτογλώσσα οι φωτογραφίες επιλέγονται μέσα από 11 ντοσιέ φωτογραφιών που έχουν στη διάθεσή τους όλοι οι θεραπευτές που χρησιμοποιούν τη μέθοδο της Φωτογλώσσας. Κάθε ένα από τα 9 ντοσιέ περιλαμβάνει 48 ασπρόμαυρες φωτογραφίες και υπάρχουν 2 ακόμα ντοσιέ που αφορούν στην εφηβεία και αποτελούνται από 48 έγχρωμες φωτογραφίες³ το καθένα. Η C. Bélisle οργάνωσε τις διαφορετικές

ομάδες που δούλεψαν για να ολοκληρωθούν τα ντοσιέ φωτογραφιών. Το θέμα του κάθε ντοσιέ αναφέρεται σε κοινωνικά θέματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι οι επαγγελματίες της ψυχικής υγείας. Για παράδειγμα, το αίτημα για τη δημιουργία του ντοσιέ Υγεία και Πρόληψη, προήλθε από αμερικανούς συναδέλφους που εργαζόντουσαν με ομάδες ασθενών που έπασχαν από AIDS. Σε ένα πρώτο χρόνο οργανώνονται ομάδες από εθελοντές, οι οποίοι προτείνουν όλες τις πιθανές αναπαραστάσεις γύρω από μία συγκεκριμένη θεματική. Η ανταλλαγή απόψεων που προκύπτει γίνεται σε μορφή brain storming έτσι ώστε να προκύψει μία τυπολογία αναπαραστάσεων. Με βάση αυτές τις πρώτες κοινωνικές αναπαραστάσεις, οι επαγγελματίες της ψυχικής υγείας που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα, άρχισαν να ψάχνουν φωτογραφίες και απευθύνθηκαν σε επαγγελματίες του χώρου καθώς γνώρισαν τη δουλειά τους μέσα από εκθέσεις ή πρακτορεία στα οποία δούλευαν οι φωτογράφοι. Στη συνέχεια, εφόσον επιλέχθηκαν οι κατάλληλες φωτογραφίες, έγιναν κάποιες συνεδρίες Φωτογλώσσας με νέες ομάδες ώστε να ελέγξουν τις φωτογραφίες. Στην τελική φάση, ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο και να δώσουν τη γνώμη τους για τις φωτογραφίες που επιλέχθηκαν. Τους ζητήθηκε επιπλέον να προτείνουν οτιδήποτε πίστευαν ότι θα μπορούσε να είναι ενδιαφέρον να συζητηθεί είτε ως κοινωνικό θέμα, είτε ως προς τη θεματολογία των φωτογραφιών που δεν το βρήκαν μέσα στις μέχρι τώρα φωτογραφίες. Στη συνέχεια γίνεται μία στατιστική ανάλυση ποσοτική και ποιοτική και καταλήγουν στις φωτογραφίες που χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο σε σχέση με μία ερώτηση και συμπληρώνουν με αυτές που πιθανόν να λείπουν.

Παρατηρούμε λοιπόν κατ' αρχάς ότι η συλλογή των φωτογραφιών είναι μία πολύπλοκη διαδικασία που προσπαθεί να καλύψει ένα μεγάλο εύ-

3. Οι τίτλοι των ντοσιέ είναι 1) εφηβεία, έρωτας και σεξουαλικότητα, 2) γυναίκες και μέλλον, 3) εκπαίδευση και προσωπική εξέλιξη, 4) ζήσε το σχέδιο σου, 5) πρόληψη και υγεία, 6) αξίες και συζήτηση, 7) προσωπικές και επαγγελματικές επιλογές, 8) εργασία, οικονομία, ελεύθερος χρόνος και ανθρώπινες σχέσεις, 9) σώμα και επικοινωνία, 10) οι ομάδες, 11) σώμα, επικοινωνία και βία στη εφηβεία (εκδόσεις Chronique Sociale).

ρος των θεμάτων που απασχολούν μία κοινωνία και κατ'επέκταση τους ασθενείς μας. Εν δεύτερο, βρίσκουμε την ειδοποιό διαφορά αυτής της μεθόδου από τις μεθόδους που χρησιμοποιούν διαφορετικές μορφές τέχνης καθώς εδώ η φωτογραφία είναι ένα προεπιλεγμένο αντικείμενο που προσφέρεται στην ομάδα και κινητοποιεί τον συνειρμό του καθενός, ο οποίος έρχεται σε επαφή με τον εσωτερικό του κόσμο. Η φωτογραφία είναι ένα αντικείμενο συγκεκριμένο και απτό, με μία διάσταση διακριτή, όπου η εικόνα αναπαριστά κάτι συγκεκριμένο. Από την άλλη πλευρά, η φωτογραφία έχει και μία διάσταση μεταφορική, στο μέτρο που συμβολίζει κάτι διαφορετικό για τον καθένα. Προτείνει άλλες φορές την κινητοποίηση ενός συναισθήματος σε σχέση με την απεικόνιση της φωτογραφίας, αλλά επίσης μπορεί να ενεργοποιήσει ένα μνημονικό ίχνος που βρίσκει μία δίοδο έκφρασης.

Μία συνεδρία με τη μέθοδο της Φωτογλώσσας

Μία συνεδρία εκτυλίσσεται σε τρεις χρόνους. Σ' ένα πρώτο χρόνο, οι εμψυχωτές της ομάδας σκέφτονται την «ερώτηση της ημέρας», το θέμα που θα προτείνουν στην ομάδα για τη συγκεκριμένη συνεδρία. Για να καταλήξουν στην ερώτηση πρέπει να έχουν στο μυαλό τους ό,τι συνέβη κατά την προηγούμενη συνεδρία, το αίσθημα που επικρατούσε στην ομάδα αλλά και τη διαφορετικότητα και υποκειμενικότητα του κάθε συμμετέχοντος.

Αυτή είναι μία πολύ σημαντική στιγμή, καθώς επιτρέπει στους εμψυχωτές να σκεφτούν τους συμμετέχοντες, ως μέλη της ομάδας αλλά και την ομάδα ως ενιαία οντότητα. Αποτελεί επίσης το χρόνο όπου η ομάδα εγγράφεται ψυχικά σε μία συνέχεια παρακολουθώντας την εξέλιξη και την ιστορία της. Η επιλογή της ερώτησης αλλά και η διατύπωσή της είναι μεγάλης σημασίας, καθώς η ερώτηση κινητοποιεί τις συνειρμικές διαδικασίες, ένα μέρος του εσωτερικού δι-υποκειμενικού κόσμου, αλλά και τον φανταστικό κόσμο των υποκειμένων.

Αφού οι εμψυχωτές επιλέξουν την ερώτηση, επιλέγουν φωτογραφίες από όλα τα ντοσιέ που

έχουν στη διάθεσή τους έχοντας στο μυαλό τους την ερώτηση της ημέρας. Οι εμψυχωτές ενεργοποιούν το φανταστικό τους κομμάτι και προτείνουν μία ποικιλία φωτογραφιών από όλα τα ντοσιέ προκειμένου να υπάρχει μία πλούσια παλέτα από την οποία οι συμμετέχοντες θα κληθούν να επιλέξουν.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ο χρόνος της συνεδρίας, όπου οι ψυχολόγοι ανακοινώνουν την ερώτηση της ημέρας, τοποθετούν τις φωτογραφίες στο τραπέζι με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί κάποιος να τις βλέπει άνετα και στη συνέχεια καλούν τους ασθενείς / συμμετέχοντες να πάρουν τον απαραίτητο χρόνο προκειμένου να διαλέξουν με το βλέμμα μία ή περισσότερες φωτογραφίες. Αφού όλοι οι συμμετέχοντες έχουν καταλήξει στην επιλογή τους, τους καλούν να πάρουν στα χέρια την επιλεγμένη φωτογραφία. Τους ζητείται να μην αλλάξουν την επιλογή τους αν κάποιος άλλος έχει επιλέξει την ίδια φωτογραφία. Θα την ξαναβρουν μέσα στην ομάδα και θα την ζητήσουν τη στιγμή που θα επιλέξουν να την παρουσιάσουν.

Κατόπιν, καθένας παρουσιάζει τη φωτογραφία του, και ακολούθως τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας καλούνται να πουν αν βλέπουν κατά παρόμοιο ή διαφορετικό τρόπο τη φωτογραφία που παρουσιάστηκε. Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως οι εμψυχωτές επιλέγουν και αυτοί κάποια φωτογραφία που θα παρουσιάσουν μέσα στην ομάδα, συμμετέχουν με τους ίδιους ακριβώς όρους στη συνεδρία όπως και οι ασθενείς.

Ο τρίτος χρόνος ακολουθεί μετά το πέρας της συνεδρίας, όπου οι εμψυχωτές, μόνοι πλέον, καλούνται να ξαναθυμηθούν και να καταγράψουν τη συνεδρία όπως εκτυλίχθηκε δίνοντας σημασία στην εξέλιξη της συνειρμικής αλυσίδας, στις αισθήσεις που προέκυψαν στην ομάδα, στην αντιμεταβίβαση αλλά και στη δια-μεταβίβαση (Kaës, 1976).

Η δουλειά του ψυχολόγου μέσα σ' αυτές τις ομάδες δεν είναι να κάνει ερμηνείες αλλά να αντιλαμβάνεται τις ειδικές διεργασίες που συμβαίνουν σε επίπεδο ενδο-ψυχικό, δια-ψυχικό και ομαδικό, να δίνουν λέξεις στα συναισθήματα που συνοδεύουν την εικόνα και να συμμετέχουν ενεργά στην ομάδα προσπαθώντας να διατηρήσουν τη

συνειρμική αλυσίδα και την ευχαρίστηση που παίρνουμε από αυτή τη διαδικασία.

3. Παρουσίαση του θεραπευτικού πλαισίου και της ομάδας

Θα παρουσιάσουμε αρχικά κάποια στοιχεία της θεραπευτικής δομής στην οποία πραγματοποιήθηκε αυτή η ομάδα και κάποια στοιχεία γενικά της ομάδας αλλά και της Σοφί. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε κάποια κλινικά αποσπάσματα από τις ομαδικές συνεδρίες στις οποίες έλαβε μέρος η Σοφί.

Το θεραπευτικό πλαίσιο

Η εν λόγω ομάδα Φωτογλώσσας πραγματοποιήθηκε σε ένα Κέντρο Ημέρας όπου πηγαίνουν έφηβοι και νέοι ενήλικες, 16 με 25 χρονών, με ψυχικές δυσκολίες. Ο νέος μπορεί να έρθει μόνος ή συνοδευόμενος από την οικογένειά του, κάποιο κοντινό του πρόσωπο ή κάποιο κοινωνικό λειτουργό. Το θεραπευτικό πλαίσιο που προτείνεται είναι ένας συνδιασμός από ψυχολογική αλλά και ιατρική υποστήριξη έτσι ώστε να παρέχεται μία πλήρης περίθαλψη. Στο χώρο αυτό προτείνονται ατομικές συνεδρίες με τους νοσοκόμους, τους ψυχολόγους και τους ψυχιάτρους της δομής καθώς και ατομικές ψυχοθεραπείες. Υπάρχουν επίσης κοινόχρηστοι χώροι στους οποίους ο ασθενής μπορεί να συνυπάρξει με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και επαγγελματίες και μπορεί να μοιραστεί κάποιες καθημερινές στιγμές μαζί τους. Παρέχονται επίσης θεραπευτικές ομάδες αλλά και ομάδες όπου έχουν σαν σκοπό τη συνεύρεση με άλλους ασθενείς γύρω από μία δημιουργική ενασχόληση. Στις ομάδες αυτές, ο ασθενής συμμετέχει κατόπιν της σύμφωνης γνώμης του γιατρού και της ομάδας. Προτείνονται ομάδες θεάτρου, εργοθεραπείας, ζωγραφικής, γυμναστικής, ζαχαροπλαστικής, πισίνας και οι θεραπευτικές ομάδες Φωτογλώσσας, μουσικοθεραπείας και ψυχοδράματος. Τέλος, γίνονται εβδομαδιαίες κλινικές συναντήσεις με όλους τους επαγγελματίες της δομής και υπάρχει μία ομάδα εποπτείας μία

φορά το μήνα για τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας του κέντρου εκτός από τους ψυχιάτρους και τους ψυχολόγους.

Η ομάδα της Φωτογλώσσας

Η θεραπευτική ομάδα που δουλεύει με τη Σοφί βλέπει πως έχει πολύ μεγάλη δυσκολία στο να εκφραστεί και να νιώσει ασφάλεια με τους άλλους. Μένει πολύ μόνη της, βυθισμένη στη σιωπή και για αυτό το λόγο της προτείναμε να συμμετάσχει στην ομάδα της Φωτογλώσσας με άλλους νέους ηλικίας 17-21 ετών που παρουσιάζουν δυσκολίες στις σχέσεις τους με τους άλλους, με τις οικογένειές τους και στο σχολείο. Οι προσωπικές ιστορίες των ασθενών της ομάδας είναι επιβαρυνμένες από τραυματικά γεγονότα μη απεικονίσιμα που αφήνουν ένα «κενό χώρο» στον ψυχισμό. Οι ίδιοι έχουν υποστεί πολλές νοσηλείες και έρχονται στο κέντρο ημέρας για να αποκαταστήσουν τη σχέση τους με την πραγματικότητα προκειμένου να ενταχθούν ξανά στην καθημερινή ζωή.

Η ομάδα της Φωτογλώσσας στην οποία συμμετέχει η Σοφί αποτελείται από έξι ασθενείς και τρεις θεραπευτές, από ένα ψυχολόγο, μία ψυχολόγο και μία νοσοκόμα. Η ομάδα έχει δύο περιόδους και κάθε περίοδος αποτελείται από 12 συνεδρίες. Κατά τη διάρκεια των δύο περιόδων η ομάδα των θεραπευτών παραμένει η ίδια. Στο τέλος της κάθε περιόδου και πριν την έναρξη της επόμενης, οι ψυχολόγοι συναντιούνται με όλους τους συμμετέχοντες ξεχωριστά και συζητούν για την εξέλιξή τους και την πορεία τους στην ομάδα. Σε αυτό το σημείο οι συμμετέχοντες μπορούν να επιλέξουν αν θα συνεχίσουν να συμμετέχουν στην ομάδα την επόμενη περίοδο προκειμένου να εμβαθύνουν και να συνεχίσουν τη θεραπεία τους.

Η θεραπευτική ομάδα συναντιέται μία φορά την εβδομάδα, την ίδια μέρα και την ίδια ώρα και διαρκεί μία ώρα. Είναι μία ομάδα που έχει σημάδευτεί από τις απουσίες των μελών της και που είχε πολύ μεγάλη δυσκολία στο να δημιουργηθεί. Για το λόγο αυτό, οι ερωτήσεις που προτείνονται έχουν επιλεγεί έτσι ώστε να ενισχύουν τη δημιουργία δεσμού στο σχεσιακό κομμάτι.

Βιογραφικά στοιχεία της Σοφί

Η Σοφί είναι μία νεαρή κοπέλα 20 ετών που ζει σε ένα δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον με ένα πατέρα που καταναλώνει πολύ αλκοόλ και τον οποίο περιγράφει ως επιθετικό ως προς τη μητέρα της. Πάνε δύο χρόνια από τότε που είχε ένα ψυχωσικό επεισόδιο με την ιδεο-ψυχαναγκαστική σκέψη πως είναι έγκυος. Ονειρευόταν πως είχε μία κόρη, την Άννα και επικοινωνούσε μαζί της. Η μητέρα της είναι πολύ δεμένη μαζί της και έχει δυσκολία να αποδεχτεί την αρρώστια της κόρης της. Η Σοφί αναφέρει πως ένα γεγονός που επηρέασε την οικογένειά της και που το βίωσαν ως τραυματικό ήταν όταν ο πατέρας της Σοφί υποχρέωσε την οικογένεια να μετακομίσουν σε μία άλλη πόλη, στην πόλη όπου ζουν οι γονείς του, γιατί είχε επαγγελματικά προβλήματα από τα οποία ήθελε να ξεφύγει. Σύμφωνα με τα λεγόμενα της μητέρας της Σοφί, ο πατέρας δεν μπορούσε να διαχειριστεί τη θλίψη, το θυμό και την ένταση που βίωνε στον επαγγελματικό χώρο, έκανε ένα ψυχωσικό επεισόδιο και είναι υπό παρακολούθηση.

Μένουν δίπλα στους γονείς του πατέρα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Σοφί δεν παρακολουθεί κανονικά το σχολείο και μένει συχνά μόνη στο σπίτι, χωρίς αυτό να ανησυχεί κανέναν. Κατά την ίδια περίοδο, δέχτηκε ερωτικές παρενοχλήσεις από τον παππού της. Οι γονείς της του έκαναν μήνυση και καταδικάστηκε σε ποινή με αναστολή και με πρόστιμο. Η Σοφί δε θέλει να βλέπει πια τον παππού της μετά από όλα αυτά. Νιώθει εγκατάλειψη και θλίψη.

Η ασθενής έρχεται με τη μητέρα της στη δομή καθώς η μητέρα της ανησυχεί για το μέλλον της Σοφί. Δεν έχει κοινωνική ζωή και στο σπίτι μένει πολύ κλεισμένη στον εαυτό της. Η Σοφί συμμετέχει και στις δύο περιόδους της ομάδας της Φωτογλώσσας και είναι πολύ συνεπής. Παρά τη φυσική της παρουσία, μένει σιωπηλή στο πιο μεγάλο μέρος της συνεδρίας, συνεχώς σκυφτή, συμμετέχοντας λίγο στις λεκτικές ανταλλαγές της ομάδας, οι οποίες είναι ήδη πολύ φτωχές. Μπορούμε να παρατηρήσουμε μία συγχωνευτική σχέση ανάμεσα στην ψυχική πραγματικότητα και

στην αναπαριστώμενη εικόνα καθώς η Σοφί αρκείται στην περιγραφή των εικόνων χωρίς να μπορεί να δικαιολογήσει την επιλογή της. Έχει μεγάλες δυσκολίες στο να εκφραστεί καθώς «δεν μπορεί να βρει τις λέξεις», αλλά επωφελείται από τη λειτουργία στήριξης που προσφέρει η ομάδα. Στηρίζεται επίσης στα άλλα μέλη διαλέγοντας τις ίδιες φωτογραφίες με εκείνα και μας κάνει να μοιραζόμαστε μαζί της την μεγάλη της ανάγκη της για ασφάλεια. Τα άλλα μέλη της ομάδας γίνονται συχνά εκπρόσωποι των βιωμάτων της μιλώντας αντ' αυτής.

Κλινικά αποσπάσματα

Τα αποσπάσματα που θα παρουσιαστούν είναι σε χρονολογική σειρά και ανήκουν στη δεύτερη περίοδο της ομάδας, όπου η ομάδα ήταν πιο ελεύθερη στις λεκτικές ανταλλαγές. Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, η ομάδα βιώνει άγχη εγκατάλειψης και διάλυσης. Υπάρχουν πάντα κάποιοι ασθενείς που απουσιάζουν και οι άδειες καρέκλες ενισχύουν και καθιστούν ορατή την προβληματική της σταθερότητας της ομάδας.

Κατά τη διάρκεια της συνεδρίας όπου η ερώτηση της ημέρας είναι: «Τα παιδιά / οι γονείς; μιλήστε για αυτό με τη βοήθεια μίας ή δύο φωτογραφιών», με τη βοήθεια των φωτογραφιών εμφανίζονται μέσα στην ομάδα φαντασιώσεις σε σχέση με ένα εγκαταλελειμμένο παιδί και σε σχέση με γονείς που είναι ανεπαρκείς. Το άγχος εξ αιτίας της ανικανότητας των γονέων να κρατήσουν (holding) το παιδί τους και να νοιαστούν γι' αυτό είναι κάτι που βρίσκουμε στην προσωπική ιστορία του κάθε μέλους αυτής της ομάδας, αλλά ταυτόχρονα είναι και μία μόνιμη ανησυχία και ένα αδιατύπωτο ερώτημα που «κρυφά» απευθύνεται και στους εμψυχωτές της ομάδας μέσω της μεταβίβασης. Σε αυτό το σημείο η Σοφί παρουσιάζει τη φωτογραφία που δείχνει ένα μαύρο καροτσάκι μωρού και τη σκιά δύο προσώπων. «Ένα καροτσάκι, το παιδί δεν είναι εκεί. Οι σκιές των γονιών. Είναι ανησυχητικό», λέει.

Αυτή η διακεκομμένη διατύπωση αναπαριστά την έλλειψη του δεσμού, της σχέσης και μας φέρνει στο μυαλό ασύνδετες εικόνες. Εικόνες μακά-

βριες μας κατακλύζουν και μοιραζόμαστε τα άγχη εκμηδένισης και αφανισμού που βασανίζουν τους ασθενείς. Στη σκέψη της θεραπεύτριας έρχεται η φράση του Φρόιντ, όπου «η σκιά του αντικειμένου πέφτει πάνω στο Εγώ». Εμφανίζεται η φαντασίωση ενός πατέρα που απειλεί / φροντίζει (επανορθώνει) ένα παιδί.

Ο ψυχολόγος λέει τότε, πως για εκείνον, το παιδί παίζει δίπλα στους γονείς του. Η ψυχολόγος από την πλευρά της βλέπει πως το κεφάλι της μητέρας είναι στραμμένο προς κάποια κατεύθυνση και φαντάζεται πως η μητέρα βλέπει το παιδί της που παίζει. Ένας άλλος ασθενής, ο Αχμέτ, λέει ότι ο πατέρας κρατάει το παιδί στα χέρια του. Μία τρίτη ασθενής, η Λουσί, φαντάζεται πως έχουν φέρει το καροτσάκι γιατί η μητέρα είναι έγκυος. Η ψυχολόγος προσθέτει, ότι η μητέρα μπορεί να είναι έγκυος και να έχει ακόμα ένα παιδί που παίζει δίπλα τους και να ασχολείται μαζί του. Η Σοφί λέει ότι «τα παιδιά μεγαλώνουν πολύ γρήγορα, ο χρόνος περνά πολύ γρήγορα. Πρέπει να το δεχτούμε».

Κατά τη γνώμη της, οι γονείς δεν ασχολούνται με το παιδί τους. «Αυτό είναι το ανησυχητικό». Δεν έχει σημασία αν το παιδί είναι εκεί. Η μητρική ενασχόληση είναι ανεπαρκής και ένα άγχος διάλυσης των δεσμών επανέρχεται σε πολλές παρεμβάσεις, όταν λ.χ. η Σοφί αναφέρεται σε παιδιά αποκλεισμένα και εγκαταλελειμμένα. Το βλέμμα παίζει επίσης πολύ σημαντικό ρόλο. Δεν υπάρχουν χωρίς το βλέμμα του άλλου. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας και οι θεραπευτές θέτουν στη διάθεση των ασθενών το φαντασιακό τους κομμάτι, προτείνοντας διαφορετικές οπτικές πάνω στην ίδια εικόνα και το καταθλιπτικό αίσθημα μπορεί να μετατραπεί δίνοντας τη θέση του στην ενόρμηση της ζωής. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, ταυτίζονται με το αίσθημα πόνου που διαχέεται στην ομάδα από τη Σοφί και μοιράζονται τη φαντασίωση του «γονέα που απειλεί/ φροντίζει το παιδί».

Αυτός ο ασυνείδητος ψυχικός οργανωτής της Σοφί κινητοποιεί τις ενδο-ψυχικές ομάδες των άλλων μελών, τα οποία προτείνουν με τη σειρά τους την εικόνα μίας οικογένειας όπου οι δεσμοί ανάμεσα στα μέλη υπάρχουν και είναι ισχυροί. Σε όλη

τη διάρκεια αυτής της συνεδρίας, οι φωτογραφίες που αναφέρονται σε γονείς που δημιουργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας είναι πολλές. Ο Αλέξανδρος, ένα άλλο μέλος της ομάδας, παρουσιάζει μια φωτογραφία που απεικονίζει έναν άνδρα που μετρά τα χρήματά του και έχει ένα πούρο στο στόμα. Αυτή η φωτογραφία προκαλεί ανησυχία. «Δεν φαίνεται να είναι και πολύ εντάξει ο πατέρας αυτός» λέει ο Αλέξανδρος και μ' αυτό το σχόλιο λήγει η συγκεκριμένη συνεδρία.

Στις επόμενες συνεδρίες οι αγωνίες εγκατάλειψης είναι έντονες και η φαντασίωση ενός κακοποιημένου παιδιού συνεχίζει να απασχολεί την ομάδα. Είναι δύσκολο να αφήσουμε ελεύθερη τη φαντασία μας και να μπούμε σε έναν ελεύθερο συνειρμό αλλά η ομάδα βοηθάει πολύ. Μερικές συνεδρίες αργότερα, η ερώτηση της ημέρας είναι «Ποιο ρόλο θα θέλατε να παίξετε σε μία ταινία; Διαλέξτε μία φωτογραφία για να το πείτε». Η ομάδα αυτή τη φορά εμπυχώνεται από την ψυχολόγο και τη νοσοκόμα. Ο ψυχολόγος απουσιάζει. Η ομαδική συνειρμική αλυσίδα μιλάει για την εποχή που ήμασταν υγιείς και χωρίς προβλήματα, μας κατακλύζει μία νοσταλγία και μία μελαγχολική διάθεση. Οι φωτογραφίες της ομάδας παρουσιάζουν χορευτές και μουσικούς που έρχονται να υπογραμμίσουν αυτό το χρόνο όπου όλα ήταν ξεγνοιαστα.

Η ομάδα δεν είναι σταθερή γιατί ο ψυχολόγος που εκλαμβάνεται ως πατρική φιγούρα είναι απών. Η Σοφί, για να απαντήσει στην ερώτηση παρουσιάζει μία έγχρωμη φωτογραφία μίας κοπέλας που είναι έγκυος, ντυμένη στα μαύρα, με το κεφάλι σκυμμένο. Βλέπει σ' αυτή τη φωτογραφία ένα κορίτσι θλιμμένο που είναι χήρα. Η νοσοκόμα λέει πως το κορίτσι είναι έγκυος. Παρ' όλα αυτά, η αντίθεση των ρούχων της κοπέλας με τα έντονα χρώματα της φωτογραφίας, της προκαλούν ένα αίσθημα ελπίδας.

Μία άλλη ασθενής, η Λουσί, λέει πως η κοπέλα της φωτογραφίας πενθεί για το μωρό που κουβαλάει, δεν θέλει να το κρατήσει, θέλει να κάνει έκτρωση. Η Σοφί αρνείται την εγκυμοσύνη της κοπέλας και μιλά μόνο για μία αίσθηση λύπης. Ο ψυχικός θάνατος δεν αφήνει θέση στις αναπαραστάσεις. Νιώθουμε τον πόνο της Σοφί και προ-

σπαθούμε να επεξεργαστούμε και να χρησιμοποιήσουμε τη «μητρική ονειροπόληση» για την οποία γράφει ο Bion (1961) για να εμπεριέξουμε τον πόνο της και να δώσουμε λέξεις στα συναισθήματα που τον συνοδεύουν. Η νοσοκόμα φέρνει στο προσκήνιο τα στοιχεία της πραγματικότητας, την εγκυμοσύνη, το γεγονός ότι το κορίτσι της φωτογραφίας φέρει ένα μωρό και η πιθανότητα της ελπίδας και της ζωής έρχονται να δώσουν μία διαφορετική όψη στη φωτογραφία.

Ο πόνος και το βάρος της Σοφί γίνονται αισθητά από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, περιθλώνται σ' αυτά και έτσι και εκείνα αναλαμβάνουν, φέρουν το καθένα και κάτι από τη φαντασίωση αυτή. Η Λούση, υιοθετώντας το ρόλο του «εκπροσώπου», του «porte-parole» κατά τον René Kaës (1976), μιλά για το θάνατο, φέρνοντας στο προσκήνιο το πένθος του παιδιού. Το νεκρό παιδί, το τραυματισμένο παιδί, το μη επιθυμητό παιδί αναφέρεται επίσης στο «παιδί-ομάδα». Μία φαντασίωση που κυκλοφορεί στην ομάδα και που βρίσκει κάποιες διεξόδους έκφρασης διαμέσου της φωτογραφίας. Το «παιδί-ομάδα» είναι τελικά νεκρό; Το θέλουμε; Θα το κρατήσουμε; Η «συνέργεια» της ομάδας και του διαμεσολαβητικού αντικειμένου που μπορεί να αντέξει τη θλίψη, ενθαρρύνει τους ασθενείς να μιλήσουν γι' αυτό.

Προς το τέλος της θεραπευτικής ομάδας, νιώθουμε πως η ομάδα αρχίζει να υπάρχει και να αποκτά μία σημαντική θέση στη ζωή του κάθε ασθενή. Σε αυτό το σημείο όπου τα μέλη δείχνουν να αποκτούν μία άνεση μεταξύ τους, η ερώτηση είναι «Δείχνω εμπιστοσύνη σε κάποιον/μου δείχνουν εμπιστοσύνη; μιλήστε για αυτό με μία ή δύο φωτογραφίες». Η ομαδική συνειρμική αλυσίδα μιλά για την αρρώστια, το άγχος και την ανασφάλεια που προκαλεί το να βρίσκεσαι σε μία ομάδα. Η εικόνα που δείχνει ένα προφυλακτικό ζωντανεύει την ύπαρξη ενός ζευγαριού αλλά αναπαριστά επίσης το εμπόδιο στο να έχουν ένα παιδί. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνεδρίας, η Σοφί παρουσιάζει μια φωτογραφία που δείχνει δύο χέρια, το ένα ενός ηλικιωμένου ατόμου και το άλλο ενός παιδιού. Βλέπει σ' αυτή τη φωτογραφία ένα πατέρα που τον εμπιστεύεται το παιδί του.

Ο ψυχολόγος προσθέτει πως θα μπορούσε αυτός ο πατέρας να δείξει εμπιστοσύνη στο παιδί με το να του αφήσει το χέρι όταν θα είναι η κατάλληλη στιγμή και όταν ο μικρός θα είναι έτοιμος.

Στη συνέχεια, η Σοφί παρουσιάζει ακόμα μια φωτογραφία που δείχνει ένα προφυλακτικό μέσα στην τσέπη μίας γυναίκας. Λέει ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε το προφυλακτικό, γιατί πρέπει να σκεφτόμαστε τον άλλον. «Πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να προστατευόμαστε από την αρρώστια, αλλά όταν γνωρίζομαστε μπορούμε και να μη το χρησιμοποιούμε». Η ομάδα ανταλλάσσει απόψεις πάνω στην δυνατότητα να εκφράσουμε την επιθυμία και πάνω στη σημαντικότητα του χρόνου προκειμένου να μπορέσουμε να εμπιστευτούμε τον άλλο.

Η Σοφί συμφωνεί και προσθέτει «ότι χρειάζεται χρόνος για να βρει κάποιος τη θέση του μέσα στην ομάδα». Στη διάρκεια αυτής της συνεδρίας η Σοφί μιλάει για πρώτη φορά για τη σχέση δύο ανθρώπων, παρατηρούμε επίσης τη μεταβίβαση πάνω στους εμψυχωτές της ομάδας που αρχίζουν να γίνονται αντιληπτοί ως φιγούρες που καθησυχάζουν και προκαλούν ασφάλεια.

Κατά τη διάρκεια της προτελευταίας συνεδρίας η «ομαδική αυταπάτη» (D. Anzieu, 1975) εμφανίζεται ως άμυνα απέναντι στο άγχος του αποχωρισμού λόγω του τέλους της ομάδας. Η ερώτηση της ημέρας είναι «Αυτό που νιώθουμε με τους άλλους; μιλήστε γι' αυτό με τη βοήθεια μίας ή δύο φωτογραφιών».

Η Σοφί παρουσιάζει πρώτη τη φωτογραφία ενός ζευγαριού που τρέχει και στη συνέχεια μία άλλη που δείχνει ένα πατέρα και ένα παιδί μέσα στο πάρκο. Δεν μπορεί να πει πολλά και μένει περιγραφική ως προς τις φωτογραφίες. Στη συνέχεια, η φωτογραφία στο πάρκο ζωντανεύει καθώς η ασθενής περιγράφει τα συναισθήματα των δύο ανθρώπων: «Βλέπω ένα πατέρα με το παιδί του. Είναι χαρούμενοι».

Στην δεύτερη φωτογραφία βλέπει ένα ζευγάρι που τρέχει, είναι πιασμένοι χέρι-χέρι αλλά δεν ξέρουν πού πηγαίνουν. Μία άλλη ασθενής κάνει τη σύνδεση σε αυτές τις δύο φωτογραφίες και βλέπει το παιδί που παρουσιάζεται στη μία να εί-

να ο γιος που έχει μεγαλώσει και έχει τη δική του ζωή στην άλλη. Ξαφνικά εμφανίζεται η διάσταση του χρόνου. Ο ψυχολόγος λέει ότι βρίσκονται σε κίνηση. Είναι μία στιγμή ζωής. Η ψυχολόγος μιλά για το παιχνίδι που έχει μία θέση σημαντική και στις δύο φωτογραφίες. Ο πατέρας και το παιδί παίζουν, το ζευγάρι τρέχει. Τέλος, μία άλλη ασθενής, η Κλερ, λέει «ότι τουλάχιστον είναι μαζί και παραμένουν μαζί». Το σημαντικό είναι να μη χωριστούμε για να συνεχίσουμε να υπάρχουμε.

Το τέλος της θεραπευτικής ομάδας με τη μέθοδο της Φωτογλώσσας φτάνει και όλοι οι ασθενείς κατάφεραν κατά τη διάρκεια αυτής της ομάδας να έρθουν σε επαφή με τον εσωτερικό τους κόσμο, να βάλουν λέξεις σε μύχιες σκέψεις τους και να ξαναβρούν τη χαρά του παιχνιδιού. Κατά την προσωπική συνάντηση που είχαμε με τη Σοφί, η ίδια αναφέρει ότι προς το τέλος της ομάδας μπορούσε να εκφράζεται πιο άνετα. Λέει πως νιώθει καλύτερα. Αρχίζει να επεξεργάζεται καλύτερα τα συναισθήματά της και φαίνεται να έχει εσωτερικεύσει ένα αίσθημα ασφάλειας. Αρχίζει να βάζει λέξεις στα αισθήματά της και να μιλά για τις δυσκολίες της συγκρίνοντας τις δύσκολες στιγμές με τις πιο «υγιείς». Προσέχει τον εαυτό της, τώρα πια μπορεί να ελέγξει καλύτερα τα συναισθήματά προς τους γονείς της, να ελέγξει το θυμό της και «να καταλαβαίνει καλύτερα τους άλλους». Αναφέρει επίσης το δέσιμό της ως προς τους θεραπευτές και εκτιμά πολύ το ότι της δείξαμε εμπιστοσύνη.

Βίωμα των θεραπευτών

Σε επίπεδο αντιμεταβίβασης, μελαγχολικές και μαύρες εικόνες ζωντανεύουν μέσα στους θεραπευτές κάνοντάς τους να νιώθουν μέσω «της αντεστραμμένης μεταβίβασης» (Roussillon, 1995) ή μέσω «της μεταβίβασης μέσω απόθεσης» (Vacheret, 2002) τα άγχη του κενού και της ανυπαρξίας. Ένα μελαγχολικό αίσθημα τους πλημμυρίζει κατά τη διάρκεια όλων των συνεδριών. Οι θεραπευτές νιώθουν ένα άγχος ανυπαρξίας, γιατί δεν καταφέρνουν να δώσουν ζωή στην ομάδα. Ξαφνικά εμφανίζεται ένα βασανιστικό αίσθημα ανησυχίας ως προς την ευθραυστότητα της ομά-

δας. Προς το τέλος αρχίζουν να νιώθουν ότι η ομάδα τους εμπιστεύεται.

4. Συζήτηση της κλινικής

Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στην ομαδική συνειρμική αλυσίδα, μπορούμε να παρατηρήσουμε τις φαντασιώσεις που διακατέχουν μια ομάδα και κατά συνέπεια, μπορούμε να δουλέψουμε πάνω στις πρωτόγονες εμπειρίες που δεν έχουν πρόσβαση στο γλωσσικό επίπεδο. Το άτομο που βρίσκεται σε μία ομαδική κατάσταση, καταφέρνει να αρχίσει να αναδιοργανώνει την ψυχική του ομαδικότητα με το να οικειοποιείται και να δημιουργεί συνδέσεις με τις αναπαραστάσεις που προτείνονται ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, με τη βοήθεια της «περίθλασης (diffraction) της μεταβίβασης» (R. Kaës, 1976) των εσωτερικών του ομάδων στο σύνολο της ομάδας, όπως υποστηρίξαμε και στην προτεινόμενη υπόθεση. Η φαντασίωση του εγκατελελειμένου παιδιού που προτείνει η Σοφί, μιλάει για το μεγάλο άγχος που τη διακρίνει και που σχετίζεται και με την προσωπική της ιστορία. Ωστόσο αυτή η φαντασίωση εκφράζει πολύ γλαφυρά και την αγωνία της ίδιας της ομάδας σχετικά με την ύπαρξή της, μία αγωνία που καλύπτει ένα σημαντικό τμήμα της θεματολογίας της ομάδας για πολύ καιρό και της επιτρέπει να το επεξεργαστεί. Αυτή η φαντασίωση που βρίσκει ένα στήριγμα στις διάφορες φωτογραφίες που προτείνονται από τους συμμετέχοντες, σχετίζεται με την τραυματική ιστορία του καθενός.

Σύμφωνα με τον R. Kaës, οι «ενδότερες ομάδες», όπως τις είχε ονομάσει αρχικά ή οι «εσωτερικές ομάδες», όπως τις αποκάλεσε αργότερα, είναι ασυνείδητοι ψυχικοί οργανωτές, σημαντικοί για τη δημιουργία του αντικειμένου-ομάδα αλλά και του υποκειμένου της ομάδας επίσης. «Η εσωτερική ομάδα διαμορφώνεται με την εσωτερική, διά μέσου των μηχανισμών ταύτισης, του συνόλου των σχέσεων στις οποίες το άτομο έχει συμμετάσχει από τη στιγμή της γέννησής του, κυρίως με την ενδοβολή των αντικειμένων και των μορφοειδώλων, που διαμορφώνονται μέσα στην

οικογενειακή ομάδα και στις αξίες που υπερσχύουν στο εσωτερικό της οικογένειας». Κατά την πορεία αυτής της ομάδας, η φαντασίωση ενός πατέρα απειλητικού, που δεν μπορεί να προστατεύσει το παιδί του, επανέρχεται συχνά. Η Σοφί μέσα από τη φωτογραφία με τους γονείς και το καρτσάκι, κάνει μία πρώτη νύξη αυτής της φαντασίωσης μέσα από το αίσθημα που καταθέτει στην ομάδα. Αυτό το αίσθημα κινητοποιεί συνειρμικά τις εσωτερικές ομάδες των υπολοίπων μελών και αρχίζουν να εκφράζονται σκέψεις που σχετίζονται με τα δικά τους βιώματα.

Η διάχυση της ενορμητικής ενέργειας στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, η οποία ταυτίζεται με τα περιθλασμένα ψυχικά στοιχεία του ασθενούς, βοηθά στη συγκράτηση και στη μετατροπή αυτών, υποστηρίζοντας και εμπειρόχοντας τον πόνο. Μέσα στις συνεδρίες, η εικόνα των γονέων που δεν ξέρουν να προσφέρουν ασφάλεια και να εμπειρόχουν το παιδί τους μεταμορφώνεται σε μία σχέση επικοινωνίας ανάμεσα στον μικρό και στο μεγάλο. Η σταθερότητα του πλαισίου έχει ένα σημαντικό μερίδιο συμβολής σ' αυτή την αλλαγή. Οι ασθενείς που έχουν συναντήσει στην προσωπική τους ζωή μοντέλα που δεν ήταν σταθερά ως προς το σχεσιακό σκέλος, προβάλλουν μέσα στην ομάδα αυτές τις αγωνίες και τις ξαναζούν.

Μέσα από τη συμμετοχή της στην ομάδα, η Σοφί έκανε μία μεγάλη πορεία. Στην αρχή της συμμετοχής της στην ομάδα, δεν μιλούσε καθόλου. Παρουσίαζε μόνο τη φωτογραφία της χωρία να κάνει κάποιο σχόλιο επεξηγηματικό σχετικά με την επιλογή της. Στη συνέχεια, άρχισε να εμπλουτίζει λίγο τα σχόλια της αφήνοντας και κάποιες προσωπικές σκέψεις να εκφραστούν. Παρ' όλ' αυτά, άκουγε πάντα με πάρα πολύ ενδιαφέρον τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας και έδειχνε να την αγγίζουν τα όσα έλεγαν μέσω των διαδικασιών ταύτισης. Ενωθε ασφάλεια μέσα στην ομάδα και της έκανε καλό η στήριξη που πήρε από αυτήν. Το γεγονός ότι οι καρέκλες παρέμεναν στον κύκλο παρά την απουσία των συμμετεχόντων, ενίσχυε τη σημασία που δίνει η ομάδα στην ύπαρξη αυτών των ατόμων που κατά κάποιον τρόπο συνεχίζουν να είναι παρόντα παρά την απουσία τους. Με αυτό τον τρόπο, τα μέλη της ομάδας νιώθουν σημα-

ντικά και νιώθουν ότι έχουν έναν ενεργό ρόλο στην ομάδα και ότι πραγματικά ανήκουν σε αυτήν. Προς το τέλος της ομάδας, άρχισε να ανοίγεται και να εμπιστεύεται τους θεραπευτές. Άρχισε να λέει τη γνώμη της, να μιλάει για προσωπικά της θέματα και να παρουσιάζει τις φωτογραφίες της με τρόπο που ενίσχυαν τον ομαδικό συνειρμό.

Η συνέργεια της ομάδας με το διαμεσολαβητικό αντικείμενο είναι μία αναπόσπαστη διάδα που ενισχύει την συνειρμική αλυσίδα. Η φωτογραφία επιτρέπει την έκφραση προσωπικών σκέψεων με έναν ασφαλή τρόπο καθώς το άτομο δεν νιώθει να απειλείται. Αυτό που λέει αναφέρεται στη φωτογραφία και όχι άμεσα στο προσωπικό του βίωμα. Μέσα από την κλινική παρουσίαση ορισμένων αποσπασμάτων προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τη διεργασία της μετασχηματοποίησης του μη αναπαραστάσιμου υλικού σε απεικονίσιμο υλικό. Είδαμε πως η αίσθηση θλίψης και το άγχος εγκατάλειψης διαχέονται ως αίσθηση στην ομάδα και κινητοποιούν με αυτό τον τρόπο το φαντασιακό κομμάτι του καθενός. Η αίσθηση αυτή ήταν μη συνειδητή αλλά κινητοποιήθηκε μέσω της φωτογραφίας και της ερώτησης και στη συνέχεια βρήκε τις λέξεις για να εκφραστεί μέσα στη συνειρμική αλυσίδα. Η συμβολή της ομάδας είναι πολύ μεγάλη καθώς μέσα σε αυτή την «αίθουσα των καθρεπτών» (Foulkes, 1978) ο καθένας αντικατοπτρίζει ένα κομμάτι του άλλου και η ομάδα καταφέρνει να προσεγγίσει το απωθημένο με λιγότερο φόβο. Το να συνυπάρχουμε σε μία ομάδα, συμβάλλει στο να νιώθουμε και να μοιραζόμαστε όλοι αισθήματα, ένα μέρος των οποίων (μετα)φέρεται και (στα) από τα υπόλοιπα μέρη της ομάδας. Η περίθλαση της μεταβίβασης και η μεταβιβαστική πολλαπλότητα προτείνει μία ποικιλία πιθανών ταύτισεων, ενώ κάποια στοιχεία που βλέπουν το φως στη διάρκεια των δι-υποκειμενικών ανταλλαγών τίθενται υπό επεξεργασία από την ομάδα και μπορούν να επιστρέψουν επεξεργασμένα στο υποκείμενο.

Οι φωτογραφίες που επιλέγονται εκπροσωπούν το ίδιο το άτομο που την επέλεξε, μπορεί να αντιπροσωπεύει τη σκέψη, τις αναμνήσεις κάποιου άλλου συμμετέχοντα καθώς επίσης είναι και μία φωτογραφία που αντιπροσωπεύει την ομάδα

τη δεδομένη στιγμή. Το σημαντικό είναι ότι αυτό το αντικείμενο μετατρέπεται σε κάτι κοινό που το μοιράζονται όλα τα άτομα της ομάδας (Kaës, 1976) και αρχίζουν να μετασχηματοποιούν τις αναπαραστάσεις που προτείνονται.

Η εικόνα λειτουργεί επίσης, ως ένας πρώτος ψυχικός περιέκτης. Σχετικά με τα χαρακτηριστικά που έχει το διαμεσολαβητικό αντικείμενο, ο B. Chouvier (2002) προτείνει την «θεωρία του υπόβαθρου» όπου το αντικείμενο δημιουργεί μία αναπαράσταση στην οποία το υποκείμενο μπορεί να στηριχθεί. Αυτό το υπόβαθρο μπορεί να εμπεριέξει, να αποτελέσει έναν άξονα σταθερό για το αντικείμενο, να του αφήσει χώρο να μεταμορφωθεί σε όλα αλλά και σε τίποτα. Η δημιουργία αυτού του κοινού «υπόβαθρου» σε μία ομάδα είναι πολύ σημαντική, καθώς μπορεί να εμπεριέξει την αγωνία του αφανισμού και της αποπροσωποποίησης που προκύπτει και που είναι δύσκολο να απεικονιστεί και να ονομαστεί. Αυτή η ύπαρξη του «υπόβαθρου» σηματοδοτεί την ύπαρξη του αντικείμενου, το κάνει να είναι ζωντανό, να μπορεί να δουλευτεί από το υποκείμενο και ταυτόχρονα προτείνει μία επιφάνεια στην οποία μπορούν να εγγραφούν τα ίχνη. Έτσι η φωτογραφία λειτουργεί ως υπόβαθρο που μπορεί να εμπεριέξει τις αγωνίες του ατόμου ξεχωριστά αλλά και όλης της ομάδας ως ένα ενιαίο σύνολο όπως είδαμε και στην κλινική.

Οι θεραπευτές στα αποσπάσματα που παρατίθενται δεν αναδιατυπώνουν τις φράσεις της Σοφί αλλά υποστηρίζουν τη συνειρμική αλυσίδα μετατρέποντας το θανατερό σε ζωντανό αφηνοντάς τη Σοφί να βρει μόνη της το δρόμο προς την συνειδητοποίηση αυτού που νιώθει. Δεν την εγκαταλείπουν αλλά την συνοδεύουν σε αυτή τη σκέψη. Εξάλλου τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, με τα σχόλιά τους καταφέρνουν να βοηθήσουν στην κατανόηση του αισθήματος που βιώνεται εκείνη τη στιγμή.

Το να φτάσει ο ασθενής να χρησιμοποιεί λέξεις για να εκφράσει αυτό που βιώνει δείχνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο περιέχον και το περιεχόμενο. Ο Bion πρότεινε να κατανοήσουμε την μητέρα ως περιέχον (container) των συναισθημάτων που προβάλλει το παιδί. Τα συναισθή-

ματα πόνου, φόβου θανάτου, φθόνου και μίσους, που προβάλλονται από το βρέφος, «αποτοξινώνονται» από την μητέρα μέσω του στήθους που τρέφει (στην περίπτωση του θεραπευτή μέσω του θεραπευτή που «ακούει» και στην περίπτωσης μάη ομάδα) και στην συνέχεια επιστρέφονται σε αυτό, με τέτοιο τρόπο, ώστε το βρέφος να λαμβάνει πίσω τα καλά συναισθήματα, αντί να παραμένει στις αρχικές του προβολές. Αυτά τα μεταβολισμένα στοιχεία είναι που το «συν-κρατούν» και του δημιουργούν την αίσθηση ότι το καταλαβαίνουν. Με αυτό τον τρόπο, οι εμπειρίες του βρέφους αποκτούν νόημα και το οδηγούν να ενδοβάλλει το μητρικό αντικείμενο, που είναι ικανό να «φέρει» και να καθησυχάσει το άγχος του.

Η υλική διάσταση του αντικειμένου αλλά επίσης η συμβολική λειτουργία του διασφαλίζουν το υποκείμενο, γιατί δεν το φέρνουν ευθέως αντιμέτωπο με μη-αναπαραστάσιμες εμπειρίες. Έτσι, το διαμεσολαβητικό αντικείμενο επιτρέπει «ένα διπλό όριο» (Green, 1990), μία διπλή σύνδεση, ενδοψυχική αλλά και δια-ψυχική, της οποίας η βασική δραστηριότητα είναι να συνδέει, να συνδυάζει, να διαφοροποιεί και να μεταμορφώνει το ψυχικό υλικό, όπως εξηγεί ο R. Kaës (2005).

5. Συμπεράσματα

Με άτομα που έχουν βιώσει σημαντικά τραυματικά γεγονότα και τον οποίων το προσυνειδητό «συνθλίβεται» μετά από ένα τραυματικό γεγονός, καταφέρνουν με τη βοήθεια της φωτογραφίας που προτείνει μία έτοιμη αναπαράσταση που κινητοποιεί τις προσωπικές μνήμες του καθενός, να προσεγγίσουν και να εκφράσουν το ανείπωτο με έναν πιο ασφαλή τρόπο. Αυτός ο ενδιάμεσος χώρος ανάμεσα στο ασυνείδητο και στο συνειδητό παύει να υπάρχει και η τραυματική εμπειρία παραμένει προσκολλημένη στην τραυματική πραγματικότητα. Το προσυνειδητό έχει καταλυτικής σημασίας θέση στο ψυχικό μας όργανο αφού είναι ο χώρος όπου λαμβάνουν χώρα οι τροποποιήσεις και οι συνδέσεις ανάμεσα στα αισθήματα και στις λέξεις. Σε αυτό το χώρο γίνεται η σύνδεση των πρωταρχικών διεργασιών με τις δευ-

τερογενείς διεργασίες, είναι ο χώρος όπου η αίσθηση καταφέρνει να βρει μία απεικόνιση. Αυτός ο χώρος, κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής ομάδας και επιπρόσθετα με τη χρήση των διαμεσολαβητικών αντικειμένων καταφέρνει να επαναδημιουργηθεί. Το διαμεσολαβητικό αντικείμενο, που βρίσκεται ανάμεσα στο άτομο και την ομάδα καταφέρνει να απεικονίσει αυτό που μέχρι τώρα ήταν μη αναπαραστάσιμο. Η απεικόνιση μπορεί να θεωρηθεί ως μία διεργασία εύρεσης νόηματος, δημιουργίας νέων οδών επεξεργασίας όπου το μη αναπαραστάσιμο βρίσκει τελικά μία σημασία. Οποιαδήποτε αίσθηση, ευχάριστη ή δυσάρεστη, εγγράφεται στο σώμα χωρίς να έχει απαραίτητα συνδεθεί με ένα νόημα, με μία λέξη.

Οι επιθυμητές ψυχικές αλλαγές κατά τη θεραπεία συνίσταται σε επανενεργοποίηση των ψυχικών διεργασιών, με την παραγωγή ονείρων και φαντασιώσεων. Τα ψυχικά αυτά παράγωγα υποδηλώνουν ενεργοποίηση εφόσον δεν εστιάζουν επαναληπτικά στο ίδιο θέμα και δεν μένουν προσκολλημένα στα αντιληπτικά ερεθίσματα. Μέσω της ψυχικής ενεργοποίησης αυξάνεται η δυνατότητα μετασχηματισμού των αντιληπτικών δεδομένων σε λειτουργικές αναπαραστάσεις. Όπως υποστηρίζει ο Fonagy and Bateman (2004), η «ψυχοποίηση» είναι μία διαδικασία με την οποία δίνουμε νόημα σε μία εμπειρία, βρίσκουμε το νόημα για την υποκειμενικότητά μας σε ένα έκδηλο αλλά και άδηλο επίπεδο.

Όπως είδαμε στη μέθοδο της Φωτογλώσσας, τα εσωτερικά αντικείμενα του υποκειμένου προβάλλονται στη φωτογραφία και την ομάδα και ταυτίζονται με μέρη του εξωτερικού κόσμου που τα αναπαριστούν. Όπως υποστηρίζει και η H. Segal (1981) οι πρώτες προβολές και ταυτίσεις αποτελούν την αρχή για την έναρξη της δημιουργίας συμβόλων. Καθώς το υποκείμενο προσπαθεί να προστατέψει το αντικείμενο από την κτητικότητα και την επιθετικότητά του καταφέρνει με τη μέθοδο της Φωτογλώσσας να αρχίσει να έχει μία σχέση με το αντικείμενο χωρίς να το φοβάται, προσπαθώντας να ξαναδημιουργήσει το εσωτερικό αντικείμενο και να αρχίσει να έχει την αίσθηση ότι είναι ένα δημιούργημα δικό του που του ανήκει (H. Segal, 1981). Για την H. Segal (1981)

η ικανότητα να επικοινωνεί κάποιος με τον εαυτό του χρησιμοποιώντας σύμβολα είναι η απαρχή για την λεκτική σκέψη. Οι λέξεις, ως μία επικοινωνία με σύμβολα είναι πολύ σημαντική καθώς δείχνει πως το άτομο μπορεί να διαχειριστεί το άγχος και την εσωτερική του διαμάχη.

6. Επίλογος

Ο σκοπός των θεραπευτικών ομάδων με διαμεσολαβητικά αντικείμενα είναι να οδηγήσουν σταδιακά, από τις στιγμές των απλών αισθήσεων και εντυπώσεων, στις στιγμές της υποκειμενοποίησης και πιθανώς αργότερα στη συμβολοποίηση. Με τη μέθοδο της Φωτογλώσσας, το υποκείμενο αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στη «σκέψη με εικόνες» και στη «σκέψη με λέξεις» (Vacheret, 2000), δημιουργώντας αυτό το χώρο του παιχνιδιού και της μεταφοράς που επιτρέπει να βρουν το νόημα και να δημιουργήσουν συνδέσεις με τις αναπαραστάσεις. Οι αναμνήσεις και τα αισθήματα στα οποία μέχρι τώρα δεν είχαμε πρόσβαση, μπορούν στην πορεία, με τη βοήθεια της εικόνας, η οποία κινητοποιεί τη σκέψη με λέξεις, να εξελιχθούν σε συνειδητοποίηση, σε υποκειμενοποίηση, αλλά και να οδηγήσουν ως τη συμβολοποίηση.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anzieu D., (1975), *Le groupe et l'inconscient. L'imaginaire groupal*, Paris: Dunod.
- Bateman A., Fonagy P., (2004), *Psychotherapy for Borderline Personality Disorder, Mentalization-based Treatment*, Oxford: Oxford University Press.
- Baptiste A. & Bélisle C., (1978), *Photométhodes. Comment utiliser le Photolangage pour les travaux de groupe*, Paris: Ed. du Chalet.
- Baptiste A. & Bélisle C., Pechenart J.M., Vacheret C., (1991), *Photolangage. Une méthode pour communiquer en groupe par la photo*, Paris: Ed. d'organisation.
- Bion W.R. (1961), *Experiences in groups*, London: Tavistock Publications Ltd.
- Botella C.&S., (2001), *La figurabilité psychique*, Clamecy: In press.

- Chouvier B., (2002), Les processus psychiques de la médiation, Paris: Dunod.
- Freud S., (1914-1915), Deuil et mélancolie, in Œuvres complètes, Vol. XIII, Presses Universitaires de France, 1988 (pp. 260-277).
- Freud S., (1900), L'interprétation de rêve, Paris: PUF (1971).
- Freud S., (1923), Le Moi et le ça, in Essais de psychanalyse, Paris: Payot (pp. 243-304).
- Freud S., (1925), Au-delà du principe de plaisir, in Essais de psychanalyse, Paris: Payot (pp. 47-242).
- Foulkes S.H., (1964), Psychothérapie et analyse de groupe, Paris: Payot.
- Green A., (1998), Η ιδιωτική τρέλα, Αθήνα: Επιμελητής έκδοσης Καστανιώτη.
- Kaës R., (1976), L'Appareil Psychique Groupal, Paris: Dunod.
- Kaës R., (2007), Un singulier pluriel, Paris: Dunod.
- Kaës R., (2005), Groupes internes et groupalité psychique: genèse et enjeux d'un concept. Revue de psychothérapie psychanalytique de groupe, 45, 9-30.
- Loewenthal D., (2013), Researching phototherapy and therapeutic photography in Phototherapy Europe – Learning and healing with phototherapy handbook, Finland: Ed. Turun yliopisto University of Turku.
- Mitsopoulou-Sonta L., (2012), «Les processus de figurabilité de l'affect dans les groupes thérapeutiques avec la méthode Photolangage® et la méthode de psychodrame psychanalytique de groupe», Thèse de doctorat.
- Mitsopoulou A., Vacheret Cl., (2013), La figurabilité de l'affect dans un groupe à médiation. Revue de Psychothérapie Psychanalytique de groupe, 60, 171-184.
- Moreno J.L., (1965), Psychothérapie de groupe et de psychodrame, Paris: PUF.
- Ναυρίδης Κλ., (2005), Ψυχολογία των ομάδων. Κλινική ψυχοδυναμική προσέγγιση, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.
- Ναυρίδης Κλ., (2011), Ομαδικότητα και διαμεσολάβηση, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Pichon-Riviere E., (2004), Théorie du lien, Toulouse: Erès.
- Segal H., (1957), Notes sur la formation du symbole. Revue française de psychanalyse, 1970, 685-696.
- Segal H., (1987), Délire et créativité, Paris: Des femmes.
- Vacheret C., (2000), Photo, groupe et soin psychique, Lyon: PUL
- Vacheret C., (2002), Pratiquer les médiations en groupe thérapeutique, Paris: Dunod.
- Vacheret C., (2004), La diffraction du transfert et la chaîne associative groupale dans un groupe Photolangage. Bulletin de psychologie, 57 (4), 385-395.
- Vacheret C. & Joubert C. (2008), Thinking about synergy between the group and the mediating object. Group analysis, 41, 265-277.
- Winnicott D. W., (1971), Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

The Photolanguage method in the treatment field

LILA MITSOPOULOU-SONTA¹

KLIMIS NAVRIDIS²

ABSTRACT

In this article we present a particular method of group psychoanalytic psychotherapy, which is included in methods using mediating objects as the Photolanguage© method. We propose clinical sequences from the case of Sophie who participates in a Photolanguage© group in order to illustrate in a better way the method but the specific processes which take place too. Sophie, whose metaphorical thought is failing, has the possibility to access consciousness and subjectivity with the double aid of the group and of the mediating object. The figurability of the affect can be treated by the group which proposes a space where the internal groups of Sophie can be diffracted, permitting her to find the words and restore the thread of her personal history. The photograph, as an object, creates a playing area where the subject is able to create the link between her internal and external images, and between sensations and words.

Keywords: Photolanguage©, Affect, Figurability, Internal group, Subjectivity.

1. *Address:* Doctor of the University of Athens and of the University of Lyon, Researcher and Lecturer at the University of Lyon2, 18 boulevard des Charmettes, Bât. A2, 13090, Aix-en-provence, e-mail: lilamitsopoulou@gmail.com, tel.: 0033 6 33 14 19 97
2. *Address:* Professor of Psychology, University of Athens.